

1839-1841 YILLARINDA OSMANLI AİLESİ: SİVAS ÖRNEĞİ

Zehra ŞAHİN*

¹Batman Üniversitesi, Okutman

*zehra.sahin@batman.edu.tr

Özet: Aile, kültürün ve değerlerin ilk kez oluşmaya başladığı toplumun en temel kurumudur. Bu araştırmada 20 numaralı Sivas Şer'iyeye Sicili değerlendirilerek 1839-1841 yıllarında Sivas'ta aile oluşumu ortaya konulmaya çalışılmış, toplumun varlığının devam etmesinde önemli görevler üstlenen, aile hayatı ele alınmıştır. Belirlenen dönemlerde çok eşlilik durumunun çocuk sayısı ile ilişkisi, çocuk sayıları açısından dönemin Müslüman ve Gayr-i Müslimleri arasındaki farklılıkları gibi konulara yer verilerek Osmanlı aile yapısı ve kültürü Sivas örneği bağlamında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Osmanlı toplumunun genelinde olduğu gibi temel yapısı aile olarak bilinen Sivas'ta aile oluşumu, kadının Osmanlı toplumundaki yeri, çok eşlilik durumu ve çocuk sayıları açısından ailenin niteliği belirtilerek, Osmanlı ailesi hakkında yapılan açıklamalara ve tespitlere katkı sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Sivas, Aile, Çocuk, Çok Eşlilik

Between 1839-1841 the Ottoman Family: The Case of the Sivas

Abstract: Family is the most fundamental institution of society in which, for the first time, culture and values began to develop. In this study, family formation between 1839-1841 were studied and family life which undertake an important role on the continuation of the existence of society are discussed by evaluating the number 20 Sivas Legislative Registry. In this period, Ottoman family structure and culture were elucidated in the context of example of Sivas by number of children associated with the status of polygamy, number of children in terms of the differences between Muslim and non-Muslims. In this context, family formation, place of women in Ottoman society, and in terms status of polygamy and number of children specifying the nature of family in Sivas, in which family known as the basic structure of the society as in entire Ottoman Empire, will be displayed and this will contribute comments and findings about the Ottoman family structure.

Key Words: Ottoman, Sivas, Family, Children, Polygamy

1. GİRİŞ

Osmanlı sosyal hayatının temel kaynaklarından biri olan şer'îye sicilleri, ait olduğu dönemde yaşanan hayatın bütün yönlerini göstermesi açısından büyük önem taşır (Tuş, 1992: 849). Bu siciller içerisinde bulunan tereke kayıtlarında Osmanlı aile yapısı ve ailenin çeşitli yönlerine ışık tutan pek çok bilgiye ulaşmak mümkündür. Ölenlerin sosyal meşe'leri, medeni halleri, aile yapıları, mahalleleri, her türlü giyim ve ev eşyası, mutfak takımları, tarla malzemeleri gibi bilgileri sıralayan tereke kayıtları, hem içtimai hem de iktisadi hayat için zengin malzemeler taşır.

Bu çalışmada H. 1255-1257, M. 1839-1841 yıllarını kapsayan 20 Numaralı Sivas Şer'îye Sicili'nden yararlanılarak bu defterdeki çok sayıda tereke kayıtları kullanılmış ve Sivas'ta dönemin aile yapısı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda öncelikle Osmanlı aile yapısı hakkında bazı bilgiler verilecek, sonrasında Osmanlı toplumunda kadın konusuna değinilerek, incelenen kadın terekelerin içeriği hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Osmanlı toplumunda çok eşlilik konusu İslam aile hukuku ilkeleri doğrultusunda, Sivas şehri örnek gösterilerek aydınlatılmaya çalışılacaktır. Bu konuda değerlendirmeler yaparken de başka şehirler hakkında yapılan bazı araştırmalarla karşılaştırmalar yapılacak, çok eşliliğin tercih nedenleri ve sosyal statü ile zenginliğin çok eşliliğe etkileri hakkında bazı değerlendirmeler yapılmış olacaktır. Ayrıca tereke kayıtlarından elde edilen bilgilerle Osmanlı toplumunda Müslüman ve Gayr-ı Müslim ailelerin sahip oldukları çocuk sayıları belirlenmeye çalışılacak verilen tablolarla bu konuda bazı değerlendirmeler yapılacaktır.

2. OSMANLI'DA AİLE

Aile, evlilik neticesinde temeli atılan ve akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin oluşturduğu topluluktur (Aydın, 1989: 196). Fertler bir araya gelerek aileyi oluştururken, ailelerin bir araya gelmesiyle de toplumlar oluşur. Her toplumun kendi gelenekleri, görenekleri, örfleri, adetleri, ekonomileri, dini inanç ve değerleri toplumun en temel öğelerinden biri olan ailenin oluşumu ve biçimlenişi üzerinde etkili olmuştur (Erten, 2001, 31). Osmanlı aile hukukunu İslam aile hukukundan bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Çünkü Osmanlı aile kurumuna yönelik uygulamalar İslam aile hukuku çerçevesinde tayin edilirdi (Aydın, 1996: 158). Nikâh, mihir, nafaka, boşanma, vâsi, miras gibi pekçok kavram İslam anlayışı çerçevesinde uygulanırdı.

Osmanlı ailesi her toplumda olduğu gibi kendi toplumunun değerlerine göre biçimlenmiştir. Aile; anne, baba, çocuklardan, bazen torunlardan meydana gelebildiği gibi hala, dayı, teyze ve onların çocuklarının da bulunduğu geniş aile şeklinde de kurulabiliyordu. Bazen aile içerisinde aralarında kan bağı bulunmayan, ama aile ile birlik yaşayan köleler de aile bireylerinden kabul edilir, kimlikleri bağlı buldukları aile ile beraber açıklanırdı (Güler, 2001: 23).

Osmanlı ailesinin kaç kişiden meydana geldiği konusunda henüz ortak bir kanaat oluşmasa da geleneksel şehir ve köylerde geniş ailenin daha işlevsel olduğu düşünülmektedir. Geniş aile, her bireyin üretime ve iş bölümüne katılması dolayısıyla tercih edilebildiği gibi (Ortaylı, 2006: 4), gelirlerin tek elde toplanması, harcamaların tek elden yapılması, aile bireylerinin eğitim, korunma, dini, eğlenme ve dinlenme ihtiyaçlarının çekirdek aileye nazaran daha etkili olması gibi nedenlerle de tercih edildiği düşünülebilir (Kocacık, 1997: 6). Bununla birlikte incelediğimiz terekelerin çoğunda tereke sahiplerinin evlerinin olması kişilerin ebeveynlerinden farklı evlere sahip olduklarını, dolayısıyla bir arada bulunmadıklarını düşündürmektedir. Fakat tüm ölümlerin de Şer'îye Sicillerine yansımadığını göz önünde tutmak gerekir.

3. KADINLARIN OSMANLI TOPLUMUNDAKİ YERİ

Osmanlıda aile ve evlilikte geleneklerin önemli etkisiyle birlikte, öncelikle İslam hukuku hükümleri uygulanmaktaydı. Bu nedenle İslam'ın kadını küçümsemeyip, onların erkekler üzerinde hakları olduğunu savunması, İslam dininin olduğu kadar Osmanlı'nın da savunduğu düşünceydi. "Cennet anaların ayakları altındadır" düsturu Osmanlıda vücut bulmuş, anneliğin mukaddesatı ve anneye duyulan saygı, Osmanlı toplumunda ve kültüründe daha etkin bir şekilde yer almıştır. Bu çerçevede toplumda anne, bir kadın olarak değer taşıyordu. Çocuk anneye saygı duyulan bir ortamda yetiştiğinde, anneye saygıyı özümseyerek gelecek nesillere de bunu aktarmaktaydı.

Osmanlı toplumunda evlilik kadının şahsiyetini ortadan kaldırmazdı. Kadın, kendine ait mallar üzerinde kimsenin rızasına ihtiyacı olmaksızın tam bir tasarruf hakkına sahipti. Kadının hiçbir hukuki muamelesine eşinin karışmadığı gibi engel olma hakkı da yoktu. Kadın mallarını bizzat idare edebilir, eşinden başka bir şahsa bırakabilir ve eşinin rızasını almaksızın serbestçe vakıflar kurabilirdi. Eşler arasında tam bir mal ayrılığı rejimi kabul edilmişti. Bu rejim çerçevesinde erkeğin eşine verdiği mihir de kadının mal varlığına dahil olurdu ve ne eş ne de baba mihirde hak iddia edemezdi (Akyılmaz,

2002: 368). Nitekim kadının mihrinin kendi terekesinde mal varlığı olarak, erkeğin terekesinde ise borçları arasında gösterilmesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

İncelemiş olduğumuz tereke kayıtlarında 15 kadın terekesi bulunmaktadır. Kadın terekelerinin içeriği doğal olarak erkek terekelerinden farklıdır. Bu terekelerde Hamam takımları, çiçekli bohçalar, ipekli bezler göze çarpar. Erkek terekelerindeki silah, tüfek, silahlık, palaskanın yerini zir kol bağları, yüzükler, küpeler, gerdanlıklar, sim kemerler almıştır. Açıkçası yüzyıllardır süregelen gelenek devam etmiş, kadının ziynet eşyasına, giyim ve süs eşyasına olan ilgisi dönemin Osmanlı toplumunun kadını için de değişmemiştir.

4. ÇOK EŞLİLİK

Osmanlı aile hukuku, daha önce belirttiğimiz gibi İslam aile hukuku ilkeleri doğrultusunda oluşmuştur. İslam ilkeleri bir erkeğin aynı anda evli bulunabileceği eş sayısını belirlemiştir. Buna göre toplumda ancak dörde kadar evliliğe müsaade edilmiş ve konu bazı şartlara bağlanmıştır (Yazır, ? : 95). İslamiyet çok eşliliğe, kadınlar arasında adaleti sağlayabilme şartıyla, zaruret halinde müsaade etmiştir. Bu nedenle diğer Müslüman toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da birden fazla evliliklere rastlanmaktadır. Ancak Osmanlı toplumuna baktığımızda sanılanın aksine, bu tür evliliklerin yaygın olmadığını görüyoruz (Öztürk, 2002: 375).

Çok eşlilik konusunda çalışma yapan bazı araştırmacılar çeşitli Osmanlı şehirlerinde çok eşlilik oranını tesbit etmişleridir. Bu araştırmaların XVIII. Yüzyılı kapsayanlarında çok eşlilik oranı Ankara'da %12 (Demirel, 1990: 951) , Kayseri'de % 8, 69 (Tuş, 1999: 163), Sinop'ta %8, 6 (Güler, 2002: 30) ve Antep'te %15 (Eken, 2000: 485) olarak belirlenmiştir. 1756-1856 yıllarını kapsayan bir araştırmada Konya şehri için çok eşlilik oranı %9,45 olarak verilirken (Tuş, 2001: 138), tanzimat dönemini konu edinen başka bir araştırmada Amasya şehri için bu oran %10 olarak tesbit edilmiştir (Arıcan, 2002: 34).

İncelediğimiz terekelerde Müslüman erkek terekelerinden 90'ı evlenmiştir. bunlardan 77'si tek eşliken 13'ü iki eşlidir. Buna göre incelenen dönemde çok eşlilik oranı %14 olarak görülür. İki eşten fazla eşli erkeğe rastlanılmamıştır.

Çok eşlilik konusunda araştırma yapan çoğu araştırmacı, çok eşliliğin çocuk edinme arzusundan kaynaklandığı konusunda fikir birliğindedirler¹. Bu durumun incelediğimiz terekeler için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Tablo 1’de incelediğimiz kayıtlarda geçen çok eşlilerin, çocuk sayısı ve çocukların cinsiyetlerine göre dağılımı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tablo 1: 20 Numaralı Sivas Şer’iyye Siciline Göre Çok Eşlilerin Çocuk Sayıları

Tereke No	Çocuk Sayısı	Kız Çocuk	Erkek Çocuk
16-1	5	1	4
21-1	2	---	2
30-1	6	2	4
93-3	5	3	2
99-3	7	4	3
104-1	3	2	1
105-1	1	---	1
112-1	3	1	2
143-3	---	---	---
146-1	---	---	---
149-2	1	1	---
153-2	---	---	---
161-3	2	1	1

Tabloda görüldüğü gibi 3 çocuğun altında çocuk sahibi olan 4 kişi ve iki eşli olduğu halde hiç çocuğu olmayan 3 kişi vardır. Terekelerde bu çocukların büyük ya da küçük olduğu da belirtilmiştir. Toplam 35 çocuğun 8’i büyük 27’si küçüktür. Bir başka deyişle 13 kişiden toplam 4 kişinin büyük çocuğu bulunmaktadır. Bu durumda çok eşlilerin, çoğunlukla çocuk sahibi olamadıklarından dolayı ikinci bir eşle evlendiklerini; aynı zamanda bu kişilerin sahip oldukları çocukların çoğunun küçük olmasından dolayı, onların ölümlerine yakın yaşlarda çocuk edindiklerini söylemek mümkündür. Ayrıca çok eşlilik, sadece kız çocuğa sahip olanların, erkek çocuk edinme arzusundan kaynaklanabilir. Bu durum ise çocuk edinme konusunda kadının kusurlu görüldüğünü bu nedenle birden fazla eş edinildiğini düşündürmektedir.

Tereke kayıtlarına bakarak çok eşliliğin toplumdaki sosyal gruplar arasındaki dağılımı hakkında da fikir sahibi olmak mümkündür. Kayıtlarda bazı kişi isimlerinin önlerine Ağa, Efendi, Seyyid, El-Hac gibi ünvanlar eklenmiştir.

¹ Osmanlı toplumunda çok eşlilik, çocuk sahibi olarak soyun devam etmesi, erkek çocuğa sahip olma isteği ve çocuk sahibi olamayan erkeğin tek çıkış yolu olması gibi nedenlerle tercih edilebildiği gibi; evlilik yaşındaki kadın nüfusunun fazlalığı, evlilikle beraber kadınların daha erken yıpranması ve kadının, gazalar sonucu savaşılan ülkelerden ikinci eş olarak alınabilmesiyle de tercih edilebiliyordu (Öztürk, 2002: 376-377).

“El-Hac” ya da “Hacı” ünvanı, o kişinin hac vazifesini yaptığını belirtiyor olmalıdır. Ağa ünvanı ise yüksek askeri sınıfa mensup olanlarda bulunmaktadır. Osmanlı devlet ricalinin orta tabakasından olanların büyük bir kısmına bu ünvan verilmiştir (Tuş, 1999: 178). Seyyid ünvanı genel anlamda peygamber soyundan olan kimseler için kullanılırken, “Efendi”, “Hafız” ünvanları, o kişilerin ilimle uğraştıklarını belirtmektedir (Sarıcık, 2002: 385).

İncelediğimiz tereke kayıtlarına göre çok eşli olan 13 kişiden 5 kişinin hiç ünvanı bulunmamaktadır. 8 kişi ise Seyyid, El-Hac, Ağa, Efendi gibi ünvanlar taşımaktadır. Çok eşli olanların çoğunun ünvan taşıyan kişiler olması dikkat çekicidir. Çok eşlilikte zenginliğin etkisinin olup olmaması da üzerinde durulması gereken bir konudur. Tablo 2’de İncelediğimiz kayıtlarda çok eşli olan tereke sahipleri ve mal varlıkları gösterilmiştir.

Tablo 2: 20 Numaralı Sivas Şer’iyye Siciline Göre Çok Eşlilerin Ünvanları ve Mal Varlıkları

Tereke No	Tereke Sahibi	Mal Varlığı (kuruş)
16-1	<u>Emirbalzade Osman Ağa</u> bin ___	6248
21-1	<u>Kâtip Abdullah Efendi</u> bin Mehmet	11.240
30-1	<u>Seyyid Numan Efendi</u> bin <u>El-hac</u> Mehmet Efendi	2973
93-3	Abdullah bin İbrahim	2404
99-3	Ömer <u>Ağa</u> bin Osman	4523
104-1	Hüseyin bin Mehmet	204,5
105-1	<u>Esseyyid</u> Koca Mustafa <u>Ağa</u> bin Ali	6731
112-1	<u>Elhac</u> Süleyman bin Mehmet	3737
143-3	<u>El-Hac</u> Abdullah ibn-i <u>Hacı</u> Mustafa	2884,5
146-1	<u>Zaralızade Esseyyid</u> Lütfullah Paşa ibn-i Osman <u>Bey</u>	32.072
149-2	Süleyman İbn-i Halil ²	14.175
153-2	Mustafa ibn-i Mehmet	4660
161-3	Mehmet ibn-i Hüseyin	1071

Tabloda görüldüğü gibi en yüksek gelire sahip olan, Zaralızade Es-seyyid Lütfullah Paşa bin Osman Bey’dir. Osman Bey’in mal varlığı 32.072 kuruştur. Mal varlığı çok olan diğer terekeler ise Süleyman ibn-i Halil ve Kâtip Abdullah Efendi Bin Mehmet’e aittir. Çok eşlilerin içerisinde rastladığımız en dü-

² Süleyman İbn-i Halil’in terekesinde toplama yapılarak mal varlığı hesaplanmamış, miras bölüşümü yapılmayarak defterde boşluk bırakılmıştır. Terekesindeki mal varlıklarını hesapladığımızda toplam 14.175 kuruş olduğu görülmüştür (ŞŞS, Nr. 20, s. 149-2.)

şük miktardaki tereke ise Hüseyin bin Mehmet'in 204,5 kuruşluk terekesidir. Bunların dışında çok eşli diğer terekelerde mal varlıkları, 1071-6731 kuruş arasında değişmektedir.

İncelediğimiz terekelerde açıkça gördüğümüz gibi birden fazla eşle evlenmenin, genellikle maddi durumları yüksek olan zümrede olduğu yolunda yaygın kanaatlerin aksine her kesimden kişilerde bu durum görülebilmektedir. Ekonomik durumların iyi ya da kötü olması evlilik sayısını etkilememektedir (Demirel, 1992: 104).

5. AİLEDE ÇOCUKLAR VE ÇOCUK SAYISI

Ailenin devam etmesi için temel unsur çocuklardır. Çocuk Hiçbir şey bilmeden geldiği dünyada öğrenmeye ilk olarak ailede başlar. Bilgiyi, görgüyü, iyiliği, kötülüğü ilk olarak burada öğrenir. Bu nedenle çocuğun yetişmesinde ailenin rolü büyüktür.

İslam hukukuna göre aile kutsal bir yuvadır ve evlilikteki asıl maksat neslin bekası anlamına gelen çocuk sahibi olmaktır (Eken, 2000: 487). Elbette ki ebeveynlerin tek sorumluluğu çocuk sahibi olmak değildir. Çocukların her türlü ihtiyacı, yetişmesi onlara daha ağır sorumluluklar yükler. Bu nedenle kurulan yuvanın mimarı anne ve baba, sorumlulukları paylaşırlar. Anneler aile içinde çocukların terbiyesi ve yetişmesinden sorumluyken, babaların vazifesi, çocuğun yiyecek, elbise ve barınma ihtiyacının karşılanmasıdır (İpicioğlu, 2001: 36).

Osmanlı toplumunda çocukların, devlet tarafından hukuken himaye ve korunma altına alındığı bilinmektedir. Kimsesiz kalan çocukların her türlü ihtiyaçlarının karşılanması ve yetiştirilmesi için şer'îye mahkemeleri tarafından vâsiler tayin edilmiştir. Devlet, kimsesiz veya yetim kalan çocuklara vâsi tayin ederek onları, sosyal ve ekonomik güvencesi altına almış, bunu hukuken ve denetleyici bir şekilde gerçekleştirmiştir (Güler, 2002: 31).

Osmanlı toplumunda ailelerin sahip oldukları çocuk sayıları merak edilen bir konudur. Bu konu, farklı şehirler için yapılan araştırmalarda aydınlatılmaya çalışılmıştır³. Konunun aydınlatılması için tereke kayıtlarından elde edilen bilgilerle bazı değerlendirmelerde bulunabiliriz. Ancak söz konusu

³ Osmanlı toplumunun çocuk sayısı hakkında yapılan bazı araştırmalara bakıldığında çok çocuklu bir aile yapısına sahip olmadığını söylemek mümkündür. Antep hakkında yapılan bir araştırmada ilk sırayı 3 çocuklu aileler alırken, ikinci sırayı 2 ve üçüncü sırayı da 4 çocuklu aileler takip etmiştir (Eken, 2000: 487). Kayseri'de üç çocuklu ailelerin fazla olduğu görülürken; Ankara'da Müslümanlarda 2 çocuklu ailelerin, gayr-ı Müslimlerde 5 çocuklu ailelerin fazla olduğu tespit edilmiştir (Gündüz, 2003: 264; Demirel, 1990: 952).

değerlendirmeler ele alınırken öncelikle bütün terekelerin mahkemeye intikal ettirilmediği göz önünde tutulmalıdır. Ayrıca terekelerde varislerin arasında sadece yaşayanların kaydedilmiş olduğunu da unutmamak gerekir. Bu durumda, tereke sahibinin kendisinden önce ölmüş çocukları olabileceği hesaba katılmalıdır. İncelediğimiz terekelerde çocuk sahibi olan Müslüman ve Gayr-ı Müslim aileler, çocuk sayısına ve cinsiyetlerine göre bir tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 3: 20 Numaralı Sivas Şer'iyeye Siciline Göre Müslümanların ve Gayr-ı Müslim'lerin Çocuk Sayıları ve Cinsiyetleri

Sahip Olunan Çocuk Sayısı	Aile Sayısı		Müslüman		Gayr-ı Müslim	
	Müslüman	Gayr-ı Müslim	Erkek Çocuk	Kız Çocuk	Erkek Çocuk	Kız Çocuk
Bir Çocuklu	18	6	7	11	3	3
İki Çocuklu	18	4	17	19	4	4
Üç Çocuklu	16	5	22	26	9	6
Dört Çocuklu	14	3	37	19	4	8
Beş Çocuklu	3	1	9	6	5	---
Altı Çocuklu	4	1	8	16	2	4
Yedi Çocuklu	1	---	3	4	---	---
Sekiz Çocuklu	---	2	---	---	11	5
Toplam	73	22	103	99	38	30

Tablodan da anlaşılacağı üzere Müslüman ailelerin çoğu 1-4 arasında çocuk sahibidirler. Bu da toplam aile sayısının %90, 41' demektir. Müslüman ailelerin sahip oldukları ortalama çocuk sayısı ise % 2, 79 olarak saptanmıştır. Tereke sayısı az olmakla birlikte Gayr-ı Müslim ailelerin de çoğu 1- 4 arasında çocuk sahibidirler. Ortalama çocuk sayısı ise % 3, 09'dur. Ayrıca Müslüman ailelerde en fazla 7 çocuğa rastlanırken, Gayr-ı Müslimlerde bu sayı 8'e yükselmiş ve 8 çocuklu iki aile tespit edilmiştir.

Kişilerin gelir oranları ile çocuk sayıları arasında bir ilişki olup olmadığına bakacak olursak, gelir oranı ile çocuk sayısı arasında herhangi bir ilişki kurulamadığını söyleyebiliriz. Geliri 10.000 kuruşun üzerinde olan aileler arasında 1 çocuk sahibi bulunduğu gibi (ŞŞS, Nr. 20, s. 121-3, 141-1), 8 çocuk sahibi de bulunmaktadır (ŞŞS, Nr. 20, s. 108-3). Öte yandan geliri 10.000 kuruşun üzerinde olan Müslüman ailelerde üçten fazla çocuğa rastlanmazken zımilerde rastlanılmaktadır. Gayr-ı Müslimlerde bulunan 8 çocuklu iki terekenin de şehir merkezinde olmaması dikkat çekicidir.

6. SONUÇ

Aile, toplumun varlığının devam etmesinde önemli görevler üstlenir ve her toplumun kendi gelenekleri, görenekleri, örfleri, adetleri, ekonomileri, dini inanç ve değerleri ile şekillenmiştir. Osmanlı ailesi de kendi toplumunun değerlerine göre biçimlenmiş, nikâh, mihir, nafaka, boşanma, vâsi, miras gibi aileyi ilgilendiren pek çok kavram İslam anlayışı çerçevesinde uygulanmıştır. Osmanlı toplumunda ailenin temelleri yapılan evliliklerle atılmış, evlilik erkek ve kadına ayrı sorumluluklar yüklerken kadının şahsiyetini ortadan kaldırmamıştır.

İslamiyetin çok eşliliğe müsaade etmesiyle ilişkili olarak, diğer Müslüman toplumlarda olduğu gibi, Osmanlı toplumunda da çok eşlilik görülmektedir. Çok eşliliğin yaygınlığı, niçin tercih edildiği, maddi durum ve sosyal statüyle ilişkisinin olup olmadığı merak edilen bir konudur. Bu konuda Ankara, Kayseri, Amasya, Sinop, Konya ve Antep şehirlerinde yapılan araştırmalara göre çok eşlilik %8,6 ila %15 arasında değerler almaktadır. İncelediğimiz tereke kayıtlarına göre ise Sivas'ta çok eşlilik oranı %14 olarak görülür. Bu kayıtlara göre 90 adet Müslüman erkeğin 13'ü iki eşlidir ve bu iki eşlilerden 4'ünün hiç erkek çocuğu yoktur. Hatta 3'ünün de hiç çocuğu bulunmamaktadır. 13 kişinin toplam 35 çocuğu varken bu çocukların 27'sinin küçük 8'inin büyük olduğu belirtilmiştir. Tereke sahipleri öldükleri halde küçük çocuklarının fazla olması çocuk sahibi olamadıklarından, ilerleyen yaşlarda ikinci bir evliliği tercih ettiklerini düşündürmektedir. Diğer taraftan incelediğimiz kayıtlara göre Sivas'ta çok eşliliğin ekonomik durumun iyi ya da kötü olmasıyla ilişkisi görülmemekle birlikte çok eşli 13 kişiden 8 kişinin Seyyid, El-Hac, Ağa, Efendi gibi ünvanlar taşıması dikkat çekicidir.

Osmanlı toplumunda ailelerin sahip oldukları çocuk sayısı da merak edilen bir konudur. İncelenen terekelere göre 1839-1841 yıllarında Sivas'ta hem Müslüman hem de Gayr-ı Müslim ailelerin çoğu 1-4 arasında çocuk sahibidir. Buna karşılık Müslüman aileler en fazla 7 çocuk sahibi iken, Gayr-ı Müslim ailelerin ortalama çocuk sayısı da Müslümün ailelerden fazladır. Nitekim Müslüman ailelerde ortalama çocuk sayısı %2, 79 iken, Gayr-ı Müslimlerde bu oran %3, 09'dur. Ayrıca ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı ile gelir durumu arasında da bir ilişki kurulamamıştır.

7. KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

20 numaralı Sivas Şer'iyeye Sicili (H. 1255-1257, M. 1839-1849).

Diğer Kaynaklar

- AKYILMAZ, Gül, 2002, "Osmanlı Aile Hukukunda Kadın", *Türkler*, X, Ankara, s. 365-374.
- ARICAN, Mehmet Akif, 2002, *Tanzimat Dönemi'nde Amasya'da Aile*, (Cumhuriyet Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas.
- AYDIN, M. Akif, 1998, "Aile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, s. 196-200.
- AYDIN, M. Akif, 1996, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, İstanbul.
- DEMİREL, Ömer, 1990, "1700-1730 Tarihlerinde Ankara'da Ailenin Niceliksel Yapısı", *Belleten*, LIV, S. 211, Ankara, s. 945-961.
- DEMİREL, Ömer, Adnan Gürbüz, Muhiddin Tuş, 1992, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, I, Ankara, s. 97-161.
- EKEN, Galip, 2000, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Antep'te Aile", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, Konya, s. 477-490.
- ERTEN, Hayri, 2001, *Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Y. Y. İlk Yarısı)*, Ankara.
- GÜLER, İbrahim, 2001, "Sinop'ta Medeni Durum", *Tarih ve Düşünce Dergisi*, S. 3, (Mart 2001), s. 22-28.
- GÜLER, İbrahim, 2002, "XVIII. Yüzyılda Aile: Sinop Örneği", *Türkler*, XIV, Ankara, s. 28-40.
- GÜNDÜZ, Ahmet, 2003, "XVIII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kayseri'de Aile, Evlilik ve Çocuk Sayıları 1775-1800", *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu*, Kayseri.
- İPCİOĞLU, Mehmet, 2001, *Konya Şer'iyeye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Ankara.
- KOCACIK, Faruk, 1997, *Sivas'ta Kentsel Aile*, Sivas.
- ORTAYLI, İlber, 2006, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Said, 2002, "Osmanlı'da Çok Evlilik", *Türkler*, X, Ankara, s. 375-384.
- SARICIK, Murat, 2002, "Osmanlı Devleti'nde Nakibü'l-Eşrafılık Kurumu", *Türkler*, X, Ankara, s. 385-393.
- TUŞ, Muhiddin, 1999, "Kayseri Tereke Defterleri Üzerine Bir Araştırma (1700-1730)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, Konya, s. 157-191.
- TUŞ, Muhiddin, 2001, *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya*, Konya.
- TUŞ, Muhiddin, 1992, Adnan Gürbüz-Ömer Demirel; "Osmanlı Ailesi İle İlgili Şer'iyeye Sicillerinden Seçilen Örnek Belgeler", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara, s. 849-875.
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, II-III, İstanbul ?.